

ΔΥΟ ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΚΑΛΟΣΓΟΥΡΟΥ—ΚΑΜΠΥΣΗ

(Ὁ κ. Δ. Π. Τιγκόπουλος, Διευθυντὴς τοῦ «Νουμά», εἶχε τὴν καλωσύνη νὰ μᾶς δώσῃ τὰ πολὺτιμ' αὐτὰ γράμματα, τὰ ὁποῖα εἰρῆκε ἐρευνῶντας τὰ χειρόγραφα τοῦ ἀειμνήστου Γιάννη Καμπύση. Ἡ ἀλληλογραφία αὐτῇ, τῆς ὁποίας ἡ φιλογολικὴ ἀξία εἶνε ἀξιοσημείωτος, εἶχε ἀφορμὴν τὰ δύο πρῶτα δράματα τοῦ Καμπύση, τὴν «Φάρσαν τῆς Ζωῆς» καὶ τὸ «Μυστικὸν τοῦ γάμου», τὰ ὁποῖα ἡ Ἀθηναϊκὴ ρουτίνα ὑποδέχθηκε τότε μὲ τόσο σαρκασμὸ καὶ μὲ τόση περιφρόνησι—μὲ τὰ σημαντικώτερα τῆς διπλώματα γιὰ τὸν ποιητὴ τους Ἐν τούτοις λόγοις τῆς περιωπῆς τοῦ Καλοσγούρου κατὰ δέχοντο νὰ συζητοῦν σοβαρῶς μὲ τὸν Καμπύση, ἀκόμη καὶ γιὰ τὴν γλῶσσά του, ἡ ὁποία τόσο εἶχε σκανδαλίσαι τοὺς διακρίτους μαθητὰς καὶ ἀποστόλους τῶν Βλάχων καὶ τῶν Βάλβηδων).

Ἐν Κερκύρῃ τῇ 9 Ἰουλίου 96.

Ἀξιότιμε Κύριε,

Μολὶς εὗρηκα λίγην ὥραν ἡσυχίας ἀπὸ τῆς χίλις φροντίδες καὶ κόπους ποῦ με πολεμοῦν, ἔπιασα προθυμότατα τὸ βιβλίον Σας ποῦ εἵχατε τὴν καλοσύνην νὰ μοῦ σταίλῃται καὶ ἐχάρικα μάλιστα πολὺ ποῦ ἦν καὶ μ' αὐτὸ τὴν ἀφορμὴν νὰ πληρῶσω καὶ ἓνα ἄλλο χρέος μου. Ἀπὸ πολλὴν κκιρὸ μοῦ εἶχε στείλῃ τῆς *Γραμμῆς* τοῦ δ. κ. Π. Ζητουσιάτης· ἔτυχε αὐτὴς τῆς ἡμέρας ν' ἀρρωστήτῃ βαρεῖα ἡ μητέρα μου καὶ τὸ σπιτί μας ἦτον ὅλο ἄνω κάτω. Ἡ ἀρρώστια ἐδάσταζε μῆνες καὶ ἐτελείωσε μὲ τὸ θάνατό της. Δὲν εἶχα ἡσυχίαν γιὰ νὰ τοῦ γράψω δύο λόγια καὶ ὅστερ' ἀπὸ κκιρὸ ἐντροπόμεον νὰ τὸ κάμω. Σας παρακαλῶ πολὺ νὰ μὲ δικαιολογήσατε, ἄν, καθὼς ἐλπίζω, γνωρίζεσθε.

Τὴν εὐχαρίστησί μου καὶ μὲ τὸ ἓνα καὶ μὲ τὸ ἄλλο μπορεῖτε καὶ σεῖς νὰ τὴ φαντασθῆτε.

Δοκιμάζει καθένας ἀπὸ μᾶς χαρὰ γιὰ νέα ἔργα γραμμένα στὴ ζωντανή μας γλῶσσα μὲ πνεῦμα καὶ χάρι. Θὰ ἐπιθυμοῦσατε ὅμως πιστεύω νὰ Σας εἰπῶ κάτι γιὰ τὸ βιβλίον Σας. Γιὰ τὴν ἐσωτερικὴν του ἀξίαν δύσκολα θὰ μπορούσα νὰ φέρω γνώμη· τὸ εἶδος αὐτὸ τῆς τέχνης δὲν τὸ καλογνωρίζω· θὰ πάρω μόνον τὸ θάρρος νὰ κάμω κάποια παρατήρησι γιὰ τὴ γλῶσσαν.

Ἀκολουθεῖτε πιστὰ τὸν κ. Ψυχάρη. Ὁ κ. Ψυχάρης, ἂν δὲ σφάλω, στὸ ὅστερο γαλλικὸ σύγγραμμά του, δέχεται πῶς ἡ φιλολογ. γλῶσσα πρέπει νὰ ἔχῃ βάσι τὴν κοινὴν γλῶσσαν, ποῦ σχηματίζεται ἀσυνείδητα ὅταν σμίγουν Ἕλληνες ἀπὸ διάφορα μέρη καὶ ἀρνοῦνται τοὺς διαλεκτισμούς. Ἄν αὐτὸ γίνεται στὰ ἔθνη πρὶν φανῇ ἡ γλῶσσα τῶν συγγραφέων, εἶνε ζήτημα· ὅπως καὶ ἂν εἶναι, εἶναι σω-

στο πῶς ἡ γλῶσσα τῶν συγγραφέων πρέπει νὰ εἶναι κοινή. Μένει πιστὸς στὴν ἀρχή του ὁ κ. Ψυχάρης ; Ἐγὼ πιστεύω πῶς γιὰ νὰ πιτύχῃ κανεὶς τὴν ἀληθινὴν κοινὴν γλῶσσαν, πρέπει νὰ ἐλευθερωθῇ περισσότερο ἀπ' ὅ, τι κάνει ὁ κ. Ψυχάρης ἀπὸ κάθε διαλεκτικὴ ἐπιρροή, νὰ στοχασθῇ καλὰ πῶς τὸ κυριώτερον εἶναι νὰ κατορθώσουμε τὸ ταίριασμα τῆς λαϊκῆς ὕλης μὲ τὸ ἀρχαῖο στοιχεῖο, καὶ πῶς αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ καλὰ, ἂν ἐπιμένουμε νὰ προτιμοῦμε συστηματικῶς τὰς μορφὰς ποῦ δυσκολώτερα σμίγουν μὲ τὸ ἀρχαῖο στοιχεῖο.

Π. χ. στὴν Κέρκυρα, καὶ βέβαια καὶ ἄλλου, ὁ λαὸς ὅλος προφέρει καὶ λέει *Κυριακή, εὐχαριστᾶω, ζουγραφίζεται, νὰ τό, μένει, μάχονται καὶ χίλια ἄλλα παρόμοια*. ἔχει πλῆθος λέξεις ἀκέραιες ποῦ ἄλλου εἶνε συγκομμένες· μεταχειρίζεται τὴν αὖξιν καὶ τὴν παρκαλείπει μόνον μὲ ὠρισμένους κανόνες, κτλ. Δὲ σὰς φαίνεται πῶς πρέπει νὰ ζητήσουμε ὅλ' αὐτὰ μὲ τὴ μεγαλύτερη ἐπιμέλειαν, καὶ ὅχι νὰ προτιμοῦμε τὰ *Κυριακή, φκαριστᾶω, ζουγραφιέται, νὰν τό, μνίσκει, μάχονται, φτάξη πλακίδα*, καθὼς κάπου εἶδα ἀντὶ *πουλακίδα* ; Δὲν λέγω ἐγὼ πῶς τὰ πρῶτα εἶνε καλῆτερα, ἀλλὰ μπορεῖ ποτὲ ἡ γλῶσσα ν' ἀπλώσῃ τὰ στενὰ ὅρια τῆς ὅσο οἱ σημερινὲς ἀνάγκες τοῦ πνεύματος ἐπιβάλλουν, ἂν τόσο φοβᾶται νὰ ξεκολλήσῃ ἀπὸ τὴ δευτέρα :

Οἱ παλαιότεροι ποιηταὶ μας, καὶ καλῆτερα ἴσως ἀπὸ ὅλους ὁ Ζαλακώστας, ὀδηγούμενοι ἀπὸ τὸ καλλιτεχνικὸν τους αἶσθημα, εἶχαν ἀρχίσῃ ὠραῖα, καὶ ἐμεῖς, παρασυρμένοι ἀπὸ νέες προλήψεις, εἴμαστε στὸν κίνδυνον νὰ τὰ χάσουμε ὅλα. Αὕτῃ εἶνε ἡ γνώμη μου. Ἐσυζήτησα καὶ γι' αὐτὰ, καὶ γιὰ ἄλλα σπουδαιότερα μὲ τὸν κ. Ψυχάρη γιὰ ὥρες καὶ δὲν ἐδέχθηκε τίποτε ἀπὸ ὅσα τοῦ εἶπα. Ἐμείναμε καὶ οἱ δύο στὴ γνώμη μας καὶ ἐγὼ ἐτελείωσα λέγοντας πῶς ἂν ἐσεῖς τὰ στοχασθῆτε καλὰ, εἴν' ἐλπίδα νὰ κατορθώσετε ἐκεῖνο ποῦ οἱ Ἑπτανήσιοι, θεωρητικώτεροι, τὸ βλέπουν καθαρώτερον, δὲν τὸ κατῴρθωσαν ὅμως καὶ ἴσως δὲν μποροῦν νὰ τὸ κατορθώσουν.

Δὲν θὰ παραδεχθῆτε, εἶμαι βέβαιος, ἀπὸ μὲ παρατήρησι, ποῦ προέρχεται ἀπὸ ἀγάπη πρὸς τὴν ἀλήθειαν καὶ ὅχι ἀπὸ κανένα ταπεινὸ ὑποκειμενικὸ ἐλατήριο. Τὸ βιβλίον Σας, καθὼς καὶ ἐκεῖνο τοῦ κ. Ζητουνιάτη, μ' ἔκαμε νὰ περάσω κάμποσες ὥρες εὐχάριστες, καὶ σὰς ἐκφράζω γι' αὐτὸ τὰς θερμὰς μου εὐχαριστίας.

Γεώργιος Καλοσγοῦρος.

*
* *

Ἀξιότιμε Κύριε,

Μὲ πολλή μου εὐχαρίστησιν διάβασα τὸ γράμμα σας, ποῦ μοῦ στείλατε. Μόνο γιὰ τὸ θάνατον τῆς μητέρας σας, ποῦ τόσο σὰς ἐλύπησε, λυπήθηκα καὶ γώ. Κι'

νὰ εἶναι δυνατὸ ἡ συμμετοχὴ στὴ λύπη σας ἀγνώστου φίλου νὰ τὴν μετριάσει, πολὺ θὰ πρηγοριόσαστε.

Διάβασα τόσο προσεχτικὰ ὅσα μοῦ γράψατε γιὰ τὴ γλώσσα. Εἰξεραι' ἀπὸ προτιήτερα τις δικές σας τις ιδέες ἀπάνω σ' αὐτὸ τὸ ζήτημα. Τί νὰ σᾶς πῶ ; Βρίσκω τόση ἀλήθεια καὶ λογικὴ στὶς ιδέες σας, καθὼς καὶ στὸν σεβαστὸ μου κ. Πολυλῆ, ποῦ λυποῦμαι μόνο γιὰτὶ δὲν τις ἀκολουθῶ. Καὶ δὲν τις ἀκολουθῶ ἀπὸ κάποιον λόγο. Ὅταν θέλῃσιν ὅπως δὴποτε ν' ἀκολουθήσω ἕνα κάπιο σύστημα γλωσσικόν, ἀφοῦ ξεφύλῃσιν κάμποσους τόμους ἀντικρουόμενους, τόσο καὶ λίγο νὰν τὰ χάσω μὲς στὸ ἀπίθκνο χάος, ποῦ γιὰ δυστυχίαν τῆς Τέχνης καὶ τοῦ Ἔθνους σχηματίζουσιν, δοκίμασιν ἄλλη μέθοδος. Πῆρα τὴν προτίμησίν μου ἀπὸ τὴν ἐντύπωσιν ποῦ μ' ἄφρινε τὸ κάθε γράψιμο σὲ μιὰ ἢ σ' ἄλλη ἀπὸ τις γλωσσικὰς φόρμες· καὶ τὴν βρῆκα στὴ γλώσσιν τῶν τύπων. Παρίεργον ἴσως θὰ σᾶς φανεῖ. Δὲ ξέρω· μὰ νιόθω πῶς τόση ἀδυναμίς, ἅμα ἐπιχειρῶ νὰ γράψω ἄλλιως, ποῦ κ' ἐγὼ ἀπορῶ γι' αὐτό. Τὴν προτίμησιν καὶ βρῆκα μιὰ ξεχώριστον γλῶσσαν στὴν ἔκφρασιν καὶ ἡ ἀρμονία τῆς μοῦ κατακυλοῦσε τὴν ψυχὴν μου. Ἄν τὰ ἐπιστημονικὰ γραψίματα τοῦ κ. Ψυχάρη ἔχουσιν τόση ποιήσιν, τοῦτο τὸ ἀποδίδω ἐγὼ στὴ γλώσσιν τῶν τύπων περισσότερον παρὰ στὸ style του. Stylisme εἶνε καὶ ὁ κ. Ροῖδης κ' ἔχει ἴσως πολὺ δύνανσιν, τὰ «Εἰδωλά» του ὅμως μοῦ φαίνονται ξερὰ ξερὰ ἐπιστήμη, ὅπου δὲ βάνει καλαμπούρικα.

Ἀκόμα καὶ τοῦ κ. Πολυλῆ ἡ ἐπιστημονικὴ του ἐργασία παρκαμένει μοῦ φαίνεται, μόνο σοδερῇ. Κι' ὅταν ξεβγαίνει σὲ ἀποστροφὴ αἰσθηματικότερη, τί τὰ θέλετε, μοῦ φαίνεται τότες νὰ μὴν κρατεῖ τὴν πρώτην τῆς τὴ δύνανσιν. Ἄλλ' ὁ κ. Ψυχάρης μήπως εἶνε ὁ ἴδιος ὅταν γράφει ἱαλλικὰ ; Αὐτὸς εἶνε ὁ πρῶτος λόγος ποῦ ἀγαλλίσκω τὴ γλώσσιν μου. Κι' ἀπὸ τότες προσπαθῆσιν νὰ μελετήσω τὸ ζήτημα σπουδαιότερον κάπως γιὰ νὰ προστατεύω σὲ κάθε περίστασιν τὸ σύστημά μου. Οἱ μελέτες μου δὲ φτάνουσιν, τὸ ἀναγνωρίζω, νὰ συζητήσω μαζὶ σας. Μὰ θὰ μοῦ ἐπιτρέψετε νὰ πῶ τὴν ταπεινὴν μου τὴν ιδέα—ταπεινότερη ποῦ κατανατάνει, γιὰτὶ ἀπὸ πολλὰς ἀσχολίαις μου στὸ ζήτημα τὸ μεγαλειότερον τοῦ ἄλλου ἀγῶνα τῆς ζωῆς, ἡ προετοιμασία μου δὲν εἶνε πρόσφατη.

Νομίζω πῶς εἶνε κοινὴ γλώσσα, ἡ γλώσσιν τῶν τύπων. Ἄν τυχαίνει κανεὶς φορὰ κανέναν ἰδιοματισμόν, αὐτός, μοῦ φαίνεται, παρατηριέται πῶς πολὺ στὸ λεκτικὸν παρὰ στὴν γραμματικὴν. Τὸ μινῆσκει ξάφνου ἀντὶ τοῦ μένει. Καὶ γιὰ τὸ τέρικσιν τῆς λαϊκῆς ὕλης μὲ τὸ ἀρχαῖον στοιχεῖον θαρρῶ πῶς χρειάζεται μεγάλη ἐπιμέλεια, μὰ ἴσα ἴσα ἐκεῖ ποῦ πρέπει νὰ περλεῖται κανεὶς ἢ νὰ προσθέσει, ὅ,τι θὰ φανερώσῃ, πῶς τὸ ἀρχαῖον στοιχεῖον μπορεῖ νὰ κρατηθεῖ γιὰ λαϊκὴ ὕλη. Βέβαιον εἶνε ὑπερβολὴ ἀκόμα νὰ λέρη κανεὶς φαρμακείαν, μὰ καὶ τὸ εὐρίσκαται ἐν καταστάσει, δηλ. ἔχει περιουσία, ποῦ εἶδα κάποτε σ' ἕνα ἔργον τοῦ κ. Πολυλῆ στὴ δημοτικὴν, μοῦ φαίνεται δυσαρμονικότερον στὸ τέρικσιν αὐτό. Τὸ Κυριακή, ἴσως

νὰ τῷ γραφῇ καμμιὰ φορὰ Κυργιακή, μὰ κι' ἂν δὲν τῷ γραφῇ ἔτσι, ἔτσι θὰ τὸ πρόφερα. Τὴν προφορὰ Κυριακή ἰδιοματισμὸ τὴν περνᾷ. Δὲν ἔχω τὸ φανατισμὸ τοῦ κ. Ψυχάρη ἐγὼ, μὰ δὲ μπορῶ ὁλωσδιόλου νὰ παραδεχτῶ, πῶς στὸν πεζὸ τουλάχιστο λόγῳ δὲν ἱκανοποιοῦνται οἱ πνευματικὲς ἀνάγκες μὲ τῶν τύπων τῇ γλώσσᾳ. Στὴ ποίησι ἀριστουργηματικοὶ στίχοι τοῦ κ. Πολυλά καὶ κάποτες τοῦ κ. Παλαμά, ποῦ τέλος πάντων κατόρθωσαν ν' ἀνατρέψουν μὲ τόση ἐπιτυχία τὴ γραμματικὴ ἴσως νὰ σήκωσαν τὸ ζήτημα. Ὁ κ. Ψυχάρης τὸ θέλει αὐτὸ τεμπελῆς ἀποτέλεσμα, ἐγὼ δὲ τολμάω νὰ τὸ πῶ, γιατί ξέρω πῶς κοπιᾶζουν περισσότερο γιὰ τὴ κατασκευὴ στίχων σὲ τέτια γλώσσᾳ· κ' ἐγὼ ἂν κανιὰ φορὰ στιχουργῶ κανένα σονέτο, περὶ σὺρουμι κ' εἶμαι πολὺ ἔφολος στὴν ἄρνησι τύπων καὶ γραμματικῆς ἐκεῖ. Τὰ ἰδιότροπα αὐτὰ τὰ ἔχει ἡ Τέχνη καὶ ὡς ὅτου ὁ Ντάντες δὲ φαίνεται, εἶνε ζήτημα ἂν ἡ θεωρητικὴ ἐνέργεια θὰ μπορέσει νὰ κάμει στὴν τέχνη ὅ,τι σήμερα τόσο τὴν ἀδυνατίζει.

Λέτε νέα πρόληψι τὴν ἐπιμονὴν στὴ γραμματικὴ. Ἐπιτρέψατέ μου νὰ πῶ, πῶς εἶνε βαριά ἡ λέξι. Στὸν ὠκενὸ τῆς γλωσσικῆς θάλασσης τὸ Πολικὸ ἀστὲρι εἶνε ἡ δημοτικὴ γλῶσσα ἡ κοινὴ. Τί μᾶς χωρίζει ὅλους ἐμᾶς, ποῦ ὀνειροπολοῦμε τῆς ἀλήθειας τὸ φῶς; Μιὰ φθογγολογία, μιὰ συναρμογὴ μερικῶν συμφῶνων (τοῦ φη, τοῦ χτ, τοῦ σκ, τοῦ γδ) καὶ μιὰ τρίτη κλίσσι. Ἡ αὐξήσις ἔχει κανόνα σὺν παραλείπεται· αὐτὸ δὲ μᾶς χωρίζει. Εἶνε λοιπὸν τὰ λίγα ἐκεῖνα νὰ μᾶς κάνουν νὰ δίνουμε ὅπλα στοὺς φίλους τοῦ σκοταδιοῦ; Στὸ τέλος ἂς περάσει ἡ μεταχείρισι τοῦτο ἢ ἐκείνου τοῦ τύπου, ἢ προσωπικὴ ἀρέσκεια ἢ δειλία τοῦ συγγραφέα. Ἐγὼ ποτὲς δὲν ἔχω τὸ θάρρος νὰ κατηγορήσω τὸν συγγραφέα τῶν «Τριῶν Φλωριῶν», τὸ ποιητὴ τοῦ «Παράπονου τῆς πεθαμένης», τὸ κριτικὸ τοῦ «Ἀυλέτου» καὶ περισσότερο ἀκόμα τὸ ποιητὴ τῶν «Ἐλεύθερων Πολιορκημένων» μὲ ὅλο τὸ «τετραοασμένη» του. Ἀμὰ λυθῇ τὸ ζήτημα, ἂν λυθῇ—ὅλοι, ἔχω τὴν ιδέα, ὅσοι ἐχτύπησαν τοῦ σχολαστικισμοῦ τὰ βάρη, ἀκόμα κι' ὁ κ. Βερναρδάκης θὰ ἔχουν τὸ μέρος τους στὴν ἐβγνωμοσύνη τοῦ ἔθνους. Σήμερα ἡ συζήτησι ποῦ γίνεται τοῦτο μόνον ἔχει τὸ κακὸ, τείνει νὰ πλάσῃ φατρίες κ' ἴσως—μὲ τρομάζει τόσο ἡ ιδέα—καὶ πρόληψες. Ἄν ἤξερα πῶς ἐγὼ θὰ γίνομουν ἀφετήρια σ' ἓνα παρόμοιο ἀποτέλεσμα, θᾶδιωχτα τίς ἀρχές μου ἀμέσως μ' ὅλο τὸ κίντυνο τῆς καλλιτεχνικῆς μου καταστροφῆς. Ἰσα μ' ἐκεῖ φτάνει ὁ τρόμος μου. Ὅμως δὲν ἀπελπίζομαι κάποτες, πῶς ἴσως ἐγὼ νὰ βρίσκουμαι στὴν ἀπάνη καὶ βεβαιωθεῖτε πῶς δὲ θὰ μὲ κρατήσῃ κανεὶς ἐγωϊσμὸς ν' ἀγκικλιάσω ἄλλη γλώσσα, ἀμὰ τὸ καλλιτεχνικὸ ἢ γλωσσικὸ σύστημά μου μὲ πείσει πῶς τῶρα δὲν εἶνε γνήσιο.

.....

Γιάννης Α. Καμπύσης.

